

درآمد ماهیانه از شغل دوم، میزان برآورد انتظارات مردم از طرح، با میزان مشارکت مردم در طرح، همبستگی مثبت وجود دارد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون مشخص کرد که این عوامل ۵۲/۵ درصد از تغییرات سطح مشارکت را تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: آبخیزداری، اجتماعی، اقتصادی، حبله رود، مشارکت.

مقدمه

آمار و اطلاعات موجود نشان می‌دهند که بیش از نیمی از جمعیت جهان در مناطق روستایی ساکن می‌باشند و عمدتاً زندگی آنها به کشاورزی و صنایع مربوط بدان وابسته است. از طرف دیگر بیشترین جمعیت فقیر جهان نیز در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و هیچگونه ابزاری برای برون رفت از این شرایط و تغییر وضعیت خود ندارند. در طی سالیان دراز طرح‌های زیادی توسط نهادهای ملی و بین‌المللی برای بهبود شرایط این روستائیان به اجرا در آمده است که علیرغم هزینه‌های زیاد، موفق نبوده‌اند و تأثیر چندانی در بهبود وضعیت روستائیان ایجاد نکرده‌اند [۲۱]. در این ارتباط تحقیقات زیادی توسط نهادهای بین‌المللی در مورد علل عدم موفقیت این طرح‌ها در سطح جهان انجام شد که نهایتاً نمایندگان دولت‌های جهان در کنفرانس سال ۱۹۷۹ به این نتیجه رسیدند که عامل عدم موفقیت این طرح‌ها عدم دخالت دادن و مشارکت مردم در اجرای آنها می‌باشد. موضوع مشارکت مردمی در منابع طبیعی نیز از کنفرانس جهانی محیط و توسعه در سال ۱۹۸۷ بیشتر مورد توجه جامعه جهانی قرار گرفت که طی آن دولت‌ها دریافتند که توسعه اقتصادی شتابان باعث از بین رفتن منابع طبیعی شده است. از این رو موضوع مشارکت مردمی در کنفرانس سازمان ملل در مورد محیط و توسعه در برنامه کاری کنفرانس ریو دو ژانیرو برزیل در سال ۱۹۹۲ مورد تأکید قرار گرفت و در بند ۲۱ فصل ۲۳ به این موضوع اشاره شد که «یکی از پیش نیازهای اساسی برای دستیابی به توسعه پایدار مشارکت مردم در فرآیند تصمیم‌گیری برای برنامه‌های محیط و توسعه» می‌باشد. لذا از آن به بعد مفهوم مشارکت در ابعاد مختلف خصوصاً در اجرای طرح‌های توسعه روستایی و نیز طرح‌های کشاورزی گسترش روزافزونی یافت و نهادهای بین‌المللی امر توسعه و نیز دولت‌های محلی تصمیم گرفتند تا از مشارکت مردم در اجرای طرح‌های مختلف بهره‌جویند. همان طور که عنوان شد

عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری

رضا باقریان^۱، مسعود گودرزی^۲، علی باقریان کلات^۳ و محمد جعفر سلطانی^۴
تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۸/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۲۹

چکیده

بررسی‌ها نشان می‌دهد طی سال‌های گذشته منابع آب و خاک کشور به شدت تخریب شده است. در این راستا و جهت مدیریت پایدار منابع آب و خاک کشور، دولت سیاست‌های مختلفی را برای حفاظت از منابع آب و خاک در حوزه‌های آبخیز به اجرا گذاشته است که اغلب آنها رویکردی از بالا به پایین داشته و غالباً ناپایدار بوده‌اند. یکی از رهیافت‌های جاری آبخیزداری، طرح‌های مشارکتی مدیریت منابع آب و خاک است که از برنامه ۵ ساله سوم توسعه شروع شد. طرح مدیریت پایدار منابع آب و خاک در حوزه حبله رود یکی از این طرح‌های مشارکتی است که فاز اول آن توسط معاونت آبخیزداری وزارت جهاد سازندگی در سال ۱۳۷۷ با همکاری دفتر توسعه سازمان ملل متحد به اجرا درآمد. بنا به عقیده کارشناسان، میزان مشارکت مردم در یک طرح می‌تواند نشان‌دهنده میزان موفقیت یا شکست آن طرح باشد و لیکن متأسفانه عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در اینگونه طرح‌ها ناشناخته مانده است. از این رو برآن شدیم تا عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در این طرح را بررسی نماییم. جامعه آماری این پژوهش ساکنین حوزه آبخیز حبله رود می‌باشند. جامعه نمونه شامل ۲۰۰ نفر از روستائیان است که در طرح مشارکت داشتند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه بوده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که مشارکت مردم در این طرح متوسط بوده و آنها بیشتر تمایل به مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی دارند تا فعالیت‌های اقتصادی و یا میدانی. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که بین متغیرهای مستقل؛ میزان رضایت مردم از طرح‌های عمرانی که قبلاً در روستا انجام شده است، میزان دانش و آگاهی از طرح، میزان گرایش به طرح، جنسیت، وضعیت تاهل، میزان

۱- استادیار پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری

۲- استادیار پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری

۳- کارشناس ارشد مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی

۴- کارشناس ارشد پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری

* نویسنده مسئول: rbagher42@gmail.com

عمده فقرا در روستاها زندگی می کنند و از خصوصیات بارز زندگی آنها، وابستگی اقتصاد و معیشت آنها به کشاورزی است. از این رو برای کاهش فقر و نیز کمک به روستائیان فقیر، توسعه کشاورزی یکی از راه های توسعه روستایی است. از طرف دیگر منابع آب و خاک یکی از پارامترهای مهم در امر کشاورزی است که بدون وجود منابع آب و خاک، کشاورزی امکان ندارد. بر اساس آمارهای موجود منابع آب و خاک در سطح کره خاکی بدلیل استفاده ناصحیح و عدم مدیریت اصولی رو به تخریب است. بنا به مطالعات انجام شده منابع آب و خاک کشور ما نیز در طی سال های اخیر دچار تخریب شدید شد است و در وضعیت بحرانی بسر می برد و علیرغم اقدامات صورت گرفته این تخریب کماکان ادامه دارد [۱]. از طرفی دولت ها به تنهایی قادر به مدیریت منابع آب و خاک در حوزه های آبخیز نمی باشند و لذا مشارکت مردمی امروزه نقش بسیار مهمی در مدیریت منابع طبیعی دارند.

گرچه در زمان مطرح شدن موضوع مشارکت در اواخر دهه ۷۰ میلادی در سطح بین المللی، کشور عزیز ما درگیر انقلاب اسلامی و مشکلات داخلی ناشی از آن بود و لیکن موضوع مشارکت از بعد از انقلاب اسلامی بالاخص بعد از جنگ تحمیلی مورد توجه قرار گرفته است و در قانون اساسی کشورمان نیز به موضوع شورا توجه ویژه ای شده است. امروزه همچنین در اجرای طرح های توسعه ای و عمرانی نیز بحث مشارکت مردمی در کشور به موضوع اول مجریان و دستگاه های اجرایی تبدیل شده است. یکی از طرح های مشارکتی که بعد از جنگ تحمیلی عراق و در زمان وزارت جهاد سازندگی وقت انجام شد طرح مدیریت پایدار منابع آب و خاک در حوزه حبله رود بود که فاز اول آن در سال ۱۳۷۷ با همکاری دفتر توسعه سازمان ملل متحد UNDP شروع گردید. بنا به بررسی های انجام شده در این حوزه فاز اول این طرح علیرغم مشکلات اجرایی فواید بی شماری در منطقه داشته است و بنا به مشاهدات نگارنده، این طرح با ایجاد پتانسیل هایی باعث کار آفرینی و ایجاد شغل بخصوص برای زنان در بعضی روستاهای منطقه مانند حصاربن شده است. نمونه هایی از دستاوردها و موفقیت های این طرح را می توان در گزارش سایر محققین نیز دید [۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۸ و ۲۲]. علیرغم اثرات مثبت و خوب اینگونه طرح ها، مطالعات انجام شده نشان داده است که مشارکت مردم در این طرح ها متوسط بوده و استقبال آنچنانی از این طرح ها نمی شود. این تحقیق درصدد است تا با استفاده از تئوری مبادله اجتماعی به بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در اجرای طرح های آبخیزداری در حوزه حبله رود بپردازد.

مفهوم و فایده مشارکت

در مورد مفهوم مشارکت مردمی با توجه به اهداف آن، نظرات متفاوتی وجود دارد، سازمان ملل [۴۸] مشارکت مردمی را یکی از عناصر اساسی جریان توسعه بحساب می آورد. عده ای مشارکت را در درگیر کردن تعداد زیادی از مردم در انجام طرح ها و فعالیت ها

به منظور بالا بردن وضعیت زندگی آنها می دانند. پاول [۳۸] مشارکت را یک جریان فعال می داند که از طریق آن گروه های بهره بردار یا ذینفعان با تحت تأثیر قرار دادن مدیریت و اجرای طرح های توسعه، بدنبال بالا بردن شرایط زندگی و درآمد و نیز رشد فردی و اعتماد بنفس خود می باشند. از این منظر شومان [۴۱] مشارکت را اولین پیش نیاز برای توسعه می داند. کوهن و آپهوف [۱۵ و ۴۹] معتقد است که مشارکت شرایط برابری را برای دستیابی افراد به امکانات فراهم می کند. بانک جهانی [۵۳] معتقد است مشارکت مردمی باعث توانمند شدن آنها و باعث بالارفتن مهارت سازمانی و توان مدیریت مردم در یک جامعه می شود. باوم و همکاران [۱۲] نیز مشارکت را از دید توانمندسازی مهم می دانند و معتقدند که مشارکت باعث توانمند شدن مردم می شود. انور [۱۹] معتقد است که مشارکت مردم در قالب گروه های محلی در اجرای طرح ها باعث غلبه بر انزوای اجتماعی و عدم اعتماد بنفس می گردد که مظاهر محرومیت اجتماعی شمرده می شود. بنا به عقیده پالات [۳۹] مشارکت اندک مردم یک جامعه نشان دهنده فقر آن جامعه است. ایروین و استنبری [۳۰] معتقدند مشارکت مردمی باعث می شود تصمیمات بهتر و قابل قبول تری در مورد موضوعات مورد بحث گرفته شود. بر طبق نظر ایی [۱۱] مشارکت ارتباط نزدیک با فقر و انزوای اجتماعی دارد، زیرا مشارکت اجتماعی از فعالیت های فرد در حمایت از خودش پشتیبانی می کند تا فرد خودش را از فقر نجات دهد. به نظر او این موضوع باعث توسعه نهادهای دموکراتیک در جامعه شده و فضای سیاسی را برای گروه هایی که در جامعه جایگاه مناسبی در تصمیم گیری ها ندارند و در جامعه منزوی هستند باز می کند. وانرایت و ویمر [۵۱] معتقدند با مشارکت شهروندان در تصمیم گیری ها ایده های مهم و استراتژیکی برای برنامه ریزان و نیز سازمان دهندگان و مأموران دولت ایجاد می شود. از طرفی عده ای دیگر از کارشناسان علوم اجتماعی مانند [۳، ۱۳، ۲۳، ۲۷ و ۳۷] معتقدند که با مشارکت مردم در تصمیم گیری ها فرصت هایی برای مردم ایجاد می شود که این امر باعث نوعی رضایت اجتماعی می شود. کلاتون [۱۴] در مورد فواید مشارکت می نویسد: کارایی فعالیت ها با مشارکت افراد محلی و منابع محلی بالا می رود. اثرگذاری فعالیت ها با توجه به اینکه فعالیت ها بر اساس دانش و فهم مردم و بر اساس نیاز آنها انجام می شود، بیشتر می شود. پتانسیل های محلی برای مدیریت و توسعه فعالیت ها ایجاد می شود. مشارکت مردم کمک می کند تا به سطح پوشش و دامنه فعالیت ها افزوده شود. منافع جامعه هدف با شناسایی افراد ذینفع در فعالیت ها بیشتر تأمین می شود. به پایداری فعالیت ها با دادن مالکیت منابع طرح به افراد محلی افزوده می شود. در نهایت وی معتقد است طرح های مشارکتی با ایجاد فرصت های مناسب برای زنان وضعیت آنها را بهبود می بخشد. از این رو علمای اجتماعی معتقدند با توجه به اهمیت مشارکت مردم در طرح، می توان پیش بینی کرد که سطح مشارکت مردم در یک طرح می تواند تعیین کننده میزان موفقیت آن طرح باشد. ولیکن متأسفانه بدلیل سابقه ناخوشایند طرح های

مشارکت مردمی، مردم استقبال چندانی از اینگونه کارهای مشارکتی نمی‌کنند و عواملی که باعث افزایش مشارکت مردم در این طرح‌ها می‌شوند هنوز بدرستی شناخته شده نیستند.

عوامل مؤثر بر مشارکت

تحقیقات زیادی در سطح دنیا در مورد عوامل مؤثر بر مشارکت صورت گرفته است که هر یک به‌نوبه خود به عوامل مختلفی اشاره کرده‌اند. بعضی از محققین بر تأثیر ویژگی‌های فردی افراد مانند سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات، اندازه خانوار و درآمد اشاره کرده‌اند [۱۰، ۱۶، ۱۷، ۲۶، ۳۳، ۴۰، ۴۳، ۴۵، ۴۶، ۴۷ و ۵۰]. برای مثال آتمیس [۱۰] در تحقیق خود در ترکیه به این نتیجه رسیده است که افراد جوان بیشتر از افراد مسن مایل به مشارکت در طرح‌های مشارکتی هستند. ویلسون [۵۲] معتقد است که افراد با تحصیلات بالاتر بیشتر تمایل به کارهای مشارکتی دارند تا افراد کم‌سواد. برخی از محققین نیز از نقش دانش و آگاهی افراد و تأثیر آن در میزان مشارکت سخن گفته‌اند [۱۹، ۲۴، ۲۵، ۲۸، ۳۴ و ۴۴]. این عده معتقدند که بالا بودن سطح اطلاعات و آگاهی فرد از اهداف طرح و نیز کم و کیف آن باعث افزایش مشارکت افراد در طرح می‌شود. عده‌ای نیز بر نقش گرایش^۱ و تأثیر آن بر مشارکت اشاره کرده‌اند و معتقدند که گرایش مثبت فرد به یک طرح باعث افزایش میزان مشارکت او در اجرای طرح می‌گردد [۲۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۹، ۴۱، ۴۲ و ۴۵]. از طرفی عده‌ای از محققین [۱۳، ۲۷ و ۴۳] به تبع از تئوری مبادله اجتماعی معتقدند رابطه مشارکت مانند رابطه تبادل کالا بین دو نفر است. بدین مفهوم که فرد مشارکت کننده در ازای مشارکت در یک طرح انتظار برآورد نیازهایش و دریافت پاداش یا مزدی را دارد که اگر این انتظار برآورده شود او در طرح مشارکت خواهد داشت و در غیر اینصورت مشارکت نخواهد کرد [۲، ۱۳ و ۲۷]. از فرضیات دیگر این تئوری، سابقه ذهنی فرد از اجرای طرح‌های مشابه در گذشته است. نظریه‌پردازان این تئوری معتقدند که اگر افرادی که سابقه ذهنی مثبتی از اجرای طرح‌های مشابه این در قبل داشته باشند مطمئناً در طرح‌های آینده مشارکت خواهند کرد. با توجه به این مقدمه و نیز سابقه تحقیق اشاره شده در این مقاله در نظر است تا ضمن بررسی میزان مشارکت مردم در اجرای طرح‌های آبخیزداری در حوزه حبله رود، رابطه میزان مشارکت را با عوامل اشاره شده در فوق به آزمون بگذارد و تأثیر هر یک از عوامل مذکور را در میزان تغییرات مشارکت تبیین نماید.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از لحاظ کنترل و نظارت میدانی بوده و از نظر روش پژوهش، روش همبستگی می‌باشد. این پژوهش مشتمل بر ۱۲ متغیر مستقل و یک متغیر وابسته (میزان مشارکت) است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه ساکنین

1. Attitude

روستاهاى بالا دست حوزه آبخیز حبله رود در استان تهران است که طرح آبخیزداری در آن روستاها انجام شده است. دلیل محدودیتهای موجود و به جهت صرفه جویی در وقت و هزینه اجرای این تحقیق، داده‌های این طرح از سه روستای این حوزه (آرو، حصاربن و لزور) از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. حجم نمونه با توجه به تعداد جمعیت این روستاها و نیز با استفاده از فرمول کوکران ۲۰۰ نفر بدست آمد که از هر روستا متناسب با حجم جمعیت آن روستا تعداد نمونه مورد نظر انتخاب و بصورت تصادفی پرسشنامه‌های مربوطه از آنها تکمیل گردید. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه بوده است. برای این منظور پرسشنامه ساختار یافته‌ای شامل: ویژگی‌های فردی پاسخگویان، میزان دانش و آگاهی از طرح، میزان گرایش افراد به طرح، میزان برآورد انتظارات افراد از طرح، میزان رضایت افراد از طرح‌های اجرا شده قبلی در روستا و میزان مشارکت مردم در طرح آبخیزداری تهیه و تکمیل گردید.

بمنظور بهبود روایی پرسشنامه‌ها پیش از تکمیل از نظرات کارشناسان و صاحب نظران امور مشارکت استفاده شد و برای سنجش پایایی پرسشنامه از آلفای کرون باخ استفاده گردید که مقدار آن ۰/۹۴. بدست آمد. جهت ارزیابی متغیر وابسته از متغیر ترکیبی حاصل از چهار بعد مشارکت یعنی مشارکت در تصمیم‌گیری، مشارکت در اجرا، مشارکت در منافع و مشارکت در ارزیابی استفاده گردید. در نهایت داد‌های این طرح از روستاهای آرو، لزور و حصاربن بصورت حضوری جمع‌آوری گردید.

روش‌های آماری پژوهش حاضر شامل آمارهای توصیفی و تحلیلی بوده است که جهت توصیف داده‌ها از روش‌های توصیفی و نیز برای تحلیل رابطه بین متغیرها از ضرایب همبستگی و تحلیل رگرسیون استفاده شده است.

نتایج

خلاصه نتایج توصیفی

نتایج این تحقیق نشان داد که از نظر تحصیلات ۲۴ درصد افراد شرکت‌کننده در این تحقیق تحصیلات غیر رسمی داشتند و ۷۶ درصد تحصیلات ابتدایی و متوسطه داشتند. شغل اصلی ۵۵ درصد از شرکت‌کنندگان در این تحقیق کشاورزی بوده و ۳۶ درصد کارمند و ۹ درصد شغل آزاد داشتند. این تحقیق نشان داد که حدود ۵۰ درصد افراد مورد مطالعه شغل دوم داشتند و مابقی از نظر درآمد صرفاً به شغل اصلی متکی بودند. این تحقیق همچنین نشان داد که ۵۸ درصد از پاسخگویان حداقل در یک از گروه‌های محلی نظیر شورای اسلامی روستا، بسیج سپاه و انجمن اولیا و مربیان مدرسه عضویت داشتند. نتایج این طرح همچنین نشان داد که ۴۷/۵ درصد افراد مشارکت‌کننده در طرح توسط اعضای شورا اسلامی به مشارکت در طرح ترغیب شده‌اند و ۴۷/۵ درصد با علاقه خود در طرح شرکت کرده‌اند. میانگین سنی شرکت‌کنندگان در این تحقیق ۴۶ سال بود و میانگین تعداد اعضای خانوار ۵/۲ نفر در هر خانواده می‌باشد.

جدول ۱- خلاصه اطلاعات توصیفی متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش

ردیف	نام متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
۱	سن پاسخگو (سال)	۴۶	۱۴	۲۵	۸۰
۲	تعداد اعضای خانوار (نفر)	۵/۲	۲	۲	۱۰
۳	درآمد ماهیانه از شغل اصلی (میلیون ریال)	۳/۲۵	۱/۸۱	۰/۵	۷
۴	درآمد ماهیانه از شغل دوم (میلیون ریال)	۰/۷۹	۱/۱	۰	۷
۵	جمع کل درآمد ماهیانه (میلیون ریال)	۳/۵۰	۱/۸۱	۰/۵	۱۵
۶	میزان اراضی کشاورزی ملکی (هکتار)	۳/۱۲	۲/۹۲	۰/۵	۱۲
۷	میزان مشارکت در طرح (از ۱۰۵ امتیاز)	۵۸/۲	۱۲/۸۹	۲۹	۱۰۵
۸	میزان دانش و آگاهی از طرح (از ۱۴ امتیاز)	۵/۸	۲/۸۸	۰	۱۳
۹	میزان گرایش به طرح (از ۹۰ امتیاز)	۶۳/۳	۹/۶۷	۳۵	۸۸
۱۰	میزان برآورد انتظارات از طرح (از ۶۳ امتیاز)	۳۷/۳	۶/۸۸	۱۹	۵۱
۱۱	میزان رضایت از طرح‌های قبل (از ۹ امتیاز)	۵/۵	۱/۹۹	۳	۹

منبع: یافته‌های پژوهش

رگرسیون نشان داد که مدل ارائه شده معنی‌دار می‌باشد ($F=26.356$, $\text{sig}=0.000$). به‌طوری‌که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، از مجموع هشت متغیر مستقل وارد شده در معادله رگرسیون، بجز دو متغیر درآمد ماهیانه از شغل دوم و کل درآمد ماهیانه فرد، سایر متغیرها رابطه معنی‌داری با میزان مشارکت دارند. ضریب همبستگی چندگانه ($R=0.724$) نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل فوق همبستگی معنی‌داری با متغیر وابسته دارند. همچنین ضریب تعیین (R^2) نشان می‌دهد که ۵۲/۵ درصد از تغییرات مشارکت را این متغیرها تبیین می‌کنند.

نتیجه‌گیری

بطور کلی مشارکت مردمی در دهه‌های اخیر بعنوان یک ضرورت عقلانی و انسانی و مهمترین متغیر توسعه بوده و امروزه در سطوح مختلف توسعه و برنامه‌ریزی کمتر طرح و پروژه‌ای را می‌بینیم که در برنامه‌های خود مشارکت مردمی را در تمام مراحل مورد توجه قرار ندهد. به زعم بوکلند توسعه بوجود آوردن تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، گرایش‌ها و نهادها برای تحقق کامل هدف‌های جامعه است و تا همه مردم با آگاهی همگانی از تغییرات و نیاز مطابقت با آن در امر توسعه، مشارکت اصیل نداشته باشند، توسعه ممکن نخواهد بود. وی مشارکت را بعنوان زیر بنای پیشرفت جامعه و از شرایط لازم برای توسعه اجتماعی قلمداد می‌کند. از طرف دیگر مشارکت اجتماعی عامل تقویت‌کننده همبستگی اجتماعی است. حضور افراد در فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی در بلند مدت موجب تعمیق روابط بین اعضای جامعه، افزایش احساس یگانگی، سعه صدر و تسامح و تساهل گردیده و در نتیجه به توسعه نهادهای مدنی و دموکراتیک خواهد انجامید. تعصبات قومی و قبیله‌ای کاهش یافته و سنت‌های ریشه دار محلی بسوی عام‌نگری هدایت و در

همچنین بیشترین شرکت‌کنندگان در این تحقیق افراد متأهل و مردان بودند. از نظر درآمد میانگین کل درآمد ماهیانه افراد شرکت‌کننده در این تحقیق ۳۵۰ هزار تومان در ماه بوده است (جدول ۱ و ۲).

نتایج تحلیل همبستگی

در این پژوهش برای بررسی رابطه بین متغیر وابسته مشارکت در طرح آبخیزداری و متغیرهای مستقل از تحلیل همبستگی استفاده شد. همانطور که در جدول شماره ۳ ملاحظه می‌شود رابطه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته حاکی از آن است که از مجموع متغیرهای مستقل گنجانده شده در این تحقیق، متغیرهای جنسیت، وضعیت تأهل، میزان درآمد از شغل دوم، مجموع درآمد ماهیانه، میزان دانش و آگاهی از طرح، میزان گرایش فرد به طرح، میزان برآورد انتظارات فرد از طرح و میزان رضایت از طرح‌های اجرا شده قبلی دارای ارتباط معنی‌دار و متغیرهای سن، تعداد اعضای خانوار، مالکیت اراضی و میزان درآمد از شغل اصلی فاقد ارتباط و همبستگی با میزان مشارکت می‌باشند (جدول ۳).

نتایج تحلیل رگرسیون

برای یافتن پاسخ این سؤال که در بین متغیرهای مرتبط مورد مطالعه در این پژوهش، کدامیک بر میزان مشارکت مردم تأثیر گذارترند؟ از تکنیک آماری تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. بدین منظور جهت بررسی تأثیر همزمان متغیرهای مستقل بر میزان مشارکت، متغیرهای مستقل معنی‌دار با متغیر وابسته (میزان مشارکت در طرح) در معادله رگرسیون چند متغیره وارد شدند. جدول ۴ مدل رگرسیون، ضرایب رگرسیونی و سایر اطلاعات بر آمده از محاسبه رگرسیون چند متغیره را نشان می‌دهد. نتایج بدست آمده از تحلیل

جدول ۲- خلاصه اطلاعات توصیفی متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش

درصد	تعداد	متغیرهای گروه‌بندی شده
		<u>سطح تحصیلات</u>
۲۴	۴۸	تحصیلات غیر رسمی
۲۸,۵	۵۷	تحصیلات ابتدایی
۱۷,۵	۳۵	راهنمایی
۱۲	۲۴	دبیرستان
۱۸	۳۶	دیپلم و بالاتر
		<u>شغل اصلی</u>
۵۵	۱۱۰	کشاورز
۱۶,۵	۳۳	کارمند دولت
۱۹,۵	۳۹	کارمند بخش خصوصی
۹	۱۸	خود کارفرما
		<u>شغل دوم</u>
۵۰,۵	۱۰۱	ندارد
۳۲	۶۴	کشاورز
۲	۴	کارمند دولت
۷	۱۴	کارمند بخش خصوصی
۸,۵	۱۷	خود کارفرما
		<u>تعداد گروه‌های محلی که فرد در آنها عضویت دارد</u>
۴۲	۸۴	هیچ گروه
۳۸	۷۶	یک گروه
۱۸,۵	۳۷	دو گروه
۱,۵	۳	سه گروه و بیشتر
		<u>مشوقین فرد به مشارک در طرح</u>
۲۶	۵۲	مدیران پروژه
۴۷,۵	۹۵	شورای اسلامی ده
۲۲,۵	۴۵	دوستان و آشنایان
۴۷,۵	۹۵	علاقه شخصی

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳- تحلیل همبستگی متغیرهای مستقل با متغیر وابسته مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری

ردیف	متغیرهای مستقل	ضریب همبستگی (r)	سطح معنی‌داری (sig)
۱	سن پاسخگو	-.۰۶۵	.۳۵۸
۲	جنسیت پاسخگو	-.۲۴۷**	.۰۰۰
۳	وضعیت تأهل پاسخگو	-.۱۵۹*	.۰۲۴
۴	تعداد اعضای خانوار	.۰۵۰	.۴۸۰
۵	میزان درآمد ماهیانه از شغل اصلی	.۰۱۳	.۸۵۹
۶	میزان درآمد ماهیانه از شغل دوم	.۱۵۸*	.۰۲۵
۷	جمع کل درآمد ماهیانه	.۱۷۷*	.۰۱۲
۸	میزان مالکیت اراضی کشاورزی	.۱۱۲	.۱۱۴
۹	میزان دانش و آگاهی از طرح	.۴۳۵**	.۰۰۰
۱۰	میزان گرایش به طرح	.۴۸۹**	.۰۰۰
۱۱	میزان برآورد انتظارات از طرح	.۴۱۱**	.۰۰۰
۱۲	میزان رضایت از طرح‌های قبل	.۵۱۸**	.۰۰۰

** معنی‌دار در سطح ۱ درصد، * معنی‌دار در سطح ۵ درصد

جدول ۴- ضرایب متغیرها در معادله رگرسیون میزان مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری

متغیرهای مستقل	ضرایب استاندارد نشده B	ضرایب استاندارد شده β	مقدار t محاسبه شده	سطح معنی‌داری
جنسیت پاسخگو	-۸,۹۷۶	-۰.۱۷۸	-۳,۳۰۴	.۰۰۱
وضعیت تأهل	-۸,۴۶۹	-۰.۱۶۲	-۳,۰۲۲	.۰۰۳
درآمد ماهیانه از شغل دوم	۱,۷۲۴	.۱۵۰	۱,۶۴۹	.۱۰۱
جمع کل درآمد ماهیانه	.۰۳۷	.۰۰۷	.۰۸۲	.۹۳۵
میزان آگاهی از طرح	۱,۰۱۹	.۲۲۸	۴,۱۶۴	.۰۰۰
میزان گرایش به طرح	.۲۱۴	.۱۶۰	۲,۴۰۹	.۰۱۷
میزان برآورد انتظارات از طرح	.۲۶۱	.۱۳۹	۲,۲۲۰	.۰۲۸
میزان رضایت از طرح‌های قبل	۲,۴۳۵	.۳۷۶	۶,۵۴۷	.۰۰۰
	$R^2 \text{ Adj} = ۰/۵۰۵$	$R^2 = ۰/۵۲۵$	$R = ۰/۷۲۴$	$F = ۲۶۳۵۶$

آبخیزداری بوده است، لذا توصیه می‌شود مجریان طرح قبل از اجرای طرح از طریق برگزاری نشست‌ها و جلسات از انتظارات مردم از طرح آگاهی یابند و ضمن توجیه اهداف طرح سعی نمایند انتظارات معقول و قابل اجرای مردم را در حین اجرای طرح مد نظر قرار دهند تا بدین طریق انگیزه آنان را برای مشارکت در طرح تقویت نمایند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از کلیه ساکنین محترم روستاهای آرو، لزور و حصاربن و نیز اعضای محترم شورای اسلامی روستاهای مذکور که با ما در تکمیل پرسشنامه‌های این تحقیق همکاری نمودند تشکر و قدردانی نمایند. همچنین از کارشناسان محترم دفتر طرح حبله رود در معاونت آبخیزداری سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور و نیز همکاران پژوهشکده حفاظت خاک و آبخیزداری که در کلیه مراحل انجام این پژوهش با ما همکاری کردند تشکر می‌نماییم.

منابع

- ۱- احمدی، ح. سامانی، ن. قدوسی، ج. اختصاصی، ا. ۱۳۸۲. ارائه مدلی برای ارزیابی پروژه‌های آبخیزداری، مجله منابع طبیعی ایران. ۵۶(۴): ۳۳۷-۳۵۱.
- ۲- بقایی، م. چیدری، م. فعلی، س. و میرزایی، ا. ۱۳۸۶. بررسی عوامل مؤثر و بازدارنده مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری و ارائه راهکارهایی جهت افزایش میزان مشارکت آنها (مطالعه موردی: حوزه آبخیز زر چشمه هونجان). مجموعه مقالات سمینار برنامه‌ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، سمنان. سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور.
- ۳- شریفیان ثانی، م. ۱۳۸۰. مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری. فصلنامه مدیریت شهری. ۱۳۸۰.
- ۴- حیدریان، س. ا. ۱۳۸۶. ضرورت‌ها، دلایل و اهداف مدیریت

صورت لزوم به نفع هنجارهای دموکراتیک اصلاح خواهند شد. وانگهی میتوان انتظار داشت که بسیاری از اموری که اکنون دولت متصدی انجام آن است در قالب فعالیت‌های اجتماعی توسط خود مردم اداره شده و در عمل هم حجم دولت کاهش یافته و هم افراد از طریق سامان دادن به این امور دین خود را به کلیت اجتماع ادا نمایند. با بررسی نتایج و مطالعات مختلف انجام شده در سطح جهان می‌توان گفت که مدیریت حوزه‌های آبخیز کشور و توسعه منابع آب و خاک بدون توجه به نقش بهره‌برداران محلی، تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌ها را با ناکامی مواجه خواهد نمود و در دراز مدت آثار و تبعات منفی زیادی بر جای خواهد گذاشت. در واقع می‌توان چنین برداشت نمود که یکی از عوامل شکست سیاست‌های جاری در زمینه مدیریت حوزه‌های آبخیز اتکای بیش از اندازه به دولت‌ها و سیستم حکومتی برای حفظ و توسعه منابع آب و خاک می‌باشد که در نتیجه اداره حوزه‌های آبخیز بیش از حد در دست دولت‌مردان متمرکز شده است و مشارکت مردم در این موارد بسیار اندک و ناچیز است. در این راستا با توجه به نتایج حاصله از این تحقیق و سایر تحقیقات انجام شده در نقاط مختلف جهان در جهت مشارکت مردم در مدیریت حوزه‌های آبخیز می‌توان پیشنهادهای زیر را بیان نمود. با توجه به اینکه یکی از عوامل تأثیر گذار در زمینه مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری دانش و آگاهی از اهداف و کم و کیف طرح می‌باشد، لذا پیشنهاد می‌شود مجریان طرح قبل از هر اقدامی از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی و ترویجی مردم را نسبت به اهداف و کم و کیف طرح آگاه نمایند.

میزان گرایش مردم به طرح یکی دیگر از متغیرهایی است که در میزان مشارکت آنها تأثیر بسزایی دارد. لذا پیشنهاد می‌شود مجریان طرح قبل از اجرای طرح نسبت به برگزاری کلاس‌های آموزشی ترویجی و بیان فواید و مزیت‌های دراز مدت طرح، دید و گرایش مردم را نسبت به آن طرح مثبت نمایند. با عنایت به اینکه میزان برآورد انتظارات مردم از طرح یکی دیگر از عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در برنامه‌های

participation in forestry management programs: A case study from Haiti. *Forest Ecology and Management*, 236(2-3): 324-331.

17. Emami, R. and Hosseini, S, J, F. 2004. Assessing the factors that affect the participation of fishery cooperatives in city of Sari in projecting the fish reserves in Caspian Sea".

18. Faham, E. S. M, Hosseini, A, K, Darvish 2008. Analysis of factors influencing rural people's participation in national action plan for sustainable management of land and water resources in Hable -Rud Basin, Iran. *American journal of agriculture and biological sciences*, 3(2): 457-461.

19. Enwere, N. 2001. Extension implications of the Social and Economic Characteristics of Human Resources in the Baking Industry in South-Eastern Nigeria. *Agro science*, Vol. No.1.

20. Fiallo, E.A. and Jacobson S.K. 1995. Local communities and protected areas: Attitudes of rural residents towards conservation and Machalilla National Park, Ecuador. *Environmental Conservation*, 22(3): 241-249.

21. FAO, 1992. Participation in practice, lesson from the, FAO. People's participation program, FAO, Roma.

22. FRWMO, 2006. Report of Sustainable Management of Land and Water Resources program in Hable- Rud Basin, Ministry of Jihad-agriculture. Tehran. Iran.

23. Gwena, M.B, 2007. Decentralizing forest management in Cameroon: A conceptual look at the perception of procedural justice in community forest management process, unpublished doctoral dissertation, University of Minnesota.

24. Hamd Haidari, S. and Wright, S. 2001. Participation and participatory development Among the Kalhor Nomads of Iran, Oxford University press; community development journal, 36(1): 53-62.

25. Hamid, A.H. 1996. Public and social participation in rural Indonesia: A multi-theoretical approach. Unpublished doctoral dissertation, Kansas State University, Manhattan, Kansas.

26. Heinen, J.T. 1993. Park-people relations in Kosi Tappu Wildlife Reserve, Nepal: a socioeconomic analysis. *Environmental Conservation*, 20(1): 25-34.

27. Homan, G. 1958. Social Behavior as Exchange. *American Journal of Sociology*, 63(6): 597-606.

Hunter, R.W. 1982. Administrative Style and Staff Moral: *The Journal of Education Administration* XX 88-97.

پایدار منابع آب و خاک (مطالعه موردی: پروژه حبله رود). مجموعه مقالات سمینار برنامه ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، سمنان. سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور.

۵- حسینی، م. فهام، ا. و درویش، ک. ۱۳۸۸. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت جوامع محلی در مدیریت پایدار منابع آب و خاک حوزه آبخیز حبله رود (مطالعه موردی: روستای آرو). مجموعه مقالات سمینار برنامه ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، سمنان. سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور.

۶- سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور، ۱۳۸۶. گزارش پیشرفت طرح حبله رود. دفتر حبله رود - سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور.

۷- سلمانی، م. ۱۳۸۶. چالش های طرح آب و خاک حبله رود. مجموعه مقالات سمینار برنامه ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، سمنان. سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور.

۸- مافی، ف. ۱۳۸۶. بررسی وضعیت و دستاوردهای زنان در فاز اول پروژه مدیریت آب و خاک حبله رود. مجموعه مقالات سمینار برنامه ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، سمنان. سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور.

۹- میر کیایی، س.ه. ۱۳۸۶. طرح مدیریت پایدار منابع آب و خاک حبله رود. مجموعه مقالات سمینار برنامه ریزی توسعه مشارکتی آب و خاک، سمنان. سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری کشور.

10. Atmis, E. D. I. Lise, W. & Yildiran, O. 2007. Factors affecting women's participation in forestry in Turkey. *Ecological Economics*, 60(4): 787-796.

11. Ayee, Joseph R. A. 2001. Deepening Democracy in Ghana: Politics of the 2000 Elections. Accra: Freedom Publications; Oxford: African Books Collective, 2001, two volumes, 202 pp., ISBN 9988 7716 3 0, and 480 pp., ISBN 9988 7716 4 9, 29.95.

12. Baum, F., Bush, R. A., Modra, C. C., Murray, C. J., Cox, E. M., Alexander, K. M., Potter, R. C. 2000. Epidemiology of participation: an Australian community study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 54: 414-423.

13. Blau, Peter, 1964. Exchange and Power in Social Life, New York: Wiley and sons.

14. Clayton, Andrew, Peter Oakley and Brian Pratt, 1998. Empowering People: A Guide to Participation, New York: UNDP.

15. Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. 1980. Participation's place in Rural Development: seeking clarity through specificity. *World Development*, 8(3): 213-235.

16. Dolisca, F., Carter, D. R., McDaniel, J. M., Shannon, D. A., & Jolly, C. M. 2006. Factors influencing farmers'

attitudinal analysis of stakeholders, Resources, Conservation and Recycling, Volume 51, Issue 2, August 2007, pp: 345-354.

42. Searle, M.S. 1988. A test of the efficacy of social exchange theory through an examination of municipal recreation directors and members, unpublished doctoral dissertation, University of Maryland, college Park. U.S.A.

43. Shahroudi, A.A. Chizari, M. 2008. Factors influencing farmers attitude toward participation in water users association (A case study in Khorasan - e - Razavi Province, Iran). Journal of Science, Technologic Agriculture and Natural Resources, 11, No: 42.

44. Share Pour M., Hussein A. 2008. A study about relationship between social capital and sports participation; case study; Adolescents of Babul in Iran." journal of Harakat, 37: 131-153.

45. Straus, G. 1982. Workers participation in management: An international perspective. Pp.173-263, Research in organizational behavior IV, edited by B. M. Staw and L.L. Cummings, Greenwich, Communities: JAI Press.

46. Thacher, T., Lee, D.R., Schelhas, J.W. 1997. Farmer participation in reforestation incentive programs in Costa Rica. Agro -forest system, 35(3): 269-289.

47. United Nations, 1975. Popular Participation in Decision Making for Development; New York: Development of Economics and Social Affairs, United Nations.

48. Uphoff; Norman, 1986. Approaches to Participation in Agriculture and Rural Development, M. Bamberger (Editor), Readings in Community Participation. World Bank, vol. 2, 531 pp.

49. Vicente, P. Reis, E. 2008. "Factors influencing households' participation in recycling." Waste Management and Research, 26(2): 140-146.

50. Wainwright C. Wehrmeyer, W. 1998. Success in Integrating Conservation and Development? A case study from Zambia, World Development, 26(6): 933-944.

51. Wilson, A.G. 1997. Factors influencing farmer's participation in the environmentally sensitive area scheme, journal of environmental management, Vol. 50, 67-93. London, U.K.

52. World Bank, 1995. Social Indicators of Development; the Socio-economic data division of the World Bank's.

28. Infield, M., 1988. Attitudes of a rural community towards conservation and a local conservation area in Natal; South Africa, Biological Conservation, 45(1): 4-21.

29. Irvin, R.A. Stansbury, J. 2004. Citizen Participation in Decision Making: Is it Worth the Effort? Journal of Public Administrative Review, January -February 2004, vol. 64, No.1.

30. Karl, M. 2000. Monitoring and evaluating stakeholder participation in agriculture and rural development projects: a literature review, Sustainable Development Department (SD), Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).

31. Kraft, S. E., and Gillman, K. R. J. 1996. An assessment of its chances for acceptance by farmers, Journal of soil and water conservation, 51(6): 494 - 498.

32. Lise, W. 2000. Factors influencing peoples' participation in forest management in India. Ecological Economic, 34(3): 379-392.

33. Masiah, A. 2006. Theories of reasoned action and planned behavior for predicting the intention to participate in continuing professional education among government auditors, Unpublished doctoral dissertation, University Putra Malaysia.

34. Mkanda F.X. and S.M Munthali 1994. Public attitudes and needs around Kasungu National Park, Malawi. Biodiversity and Conservation, 3(1): 29-44.

35. Nurick, A.J. 1982. Participation in organizational change: A longitudinal field study. Human Relations, 413-430.

36. Organ, D.W. 1988. Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome. Lexington, MA: Lexington Books.

37. Paul, S. 1987. Community participation in development projects, World Bank Discussion, No.6. 35 pp.

38. Platt, L. 2006. 'Poverty', in G. Payne (ed.) Social Divisions. 2nd edition, London: Palgrave.

39. Salam, M.A., Noguchi, T., Koike, M., 2000. Understanding why farmers plant trees in the homestead agro forestry in Bangladesh? Agro - forest system, 50(1): 77-93.

40. Shuman, M. 1994. Toward a global village: international community development initiatives. London; Pluto press.

41. Rishi, P. 2003. Joint forest management in India: An

*Abstract***Factors influencing people's participation in Watershed Management Programs**R. Bagherian¹, M. Goodarzi², A. Bagherian Kalat³ and M.J. Soltani^{4*}

Received: 2014.11.04 Accepted: 2015.01.19

During the last years land and water resources in Iran have suffered severe degradation. In this regard government of Iran has established several policies to Sustainable Management of Land and Water Resources during the last years. Most of these efforts have taken top down strategy. Watershed management program is one of the current approaches to sustainable management of land and water resources in Iran. It was started at the time of third Iranian 5th socio economic and cultural development plan; as a strategy to land and water resources development. In recent year's government has developed participatory approach in watershed management in several areas. Hable-Rud program is one of these programs to sustainable management of land and water resources in Iran which is initiated as a joint program of UNDP and Islamic Republic of Iran in 1997. The degree of popular participation in such programs is a major determinant of success or failure, but the factors which make participation efforts successful still remained a mystery. This study was designed to discover this mystery and determine the factors that influence local people's participation in such programs. The data for this study were gathered from 200 respondents through personal interview. Descriptive analysis, Parsons Product moment correlation and regression analysis was used to analyze the data. The findings of study showed that level of participation in program was moderate; however people preferred more involvement in social rather than economical and environmental activities. Correlation analysis showed that factors: satisfaction of prior programs, attitude toward program, knowledge of program, alternative income, marital status, sex and expectations of program have positive relationship with level of participation. Regression analysis discovered that these factors provided the best prediction for the level of people's participation and explained 52.5% of the variation.

Keywords: *Watershed Management, Social, Economic, Village, participation.*

1. Assistant professor, Soil Conservation and Watershed Management Research Institute

2. Assistant professor, Soil Conservation and Watershed Management Research Institute

3. M.Sc. scientific member, Agricultural and Natural Resources Research Center, Khorasan Razavi province

4. M.Sc. scientific member, Soil Conservation and Watershed Management Research Institute

* Corresponding author: rbagher42@gmail.com